

SHARQ VA G'ARB ADABIYOTIDA AYOL OBRAZI TRANSFORMATSIYASI

Makhmudov Islombek Muhiddin o'g'li

Teacher of Kokand University of Andijan Branch

Islombek0326@gmail.com

Adxamjonova Sitorabonu Akmaljon qizi,

Qo'qon universiteti Andijon filiali,

Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi,

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining tarixiy transformatsiyasi qiyosiy tahlil asosida o'rganildi. Tadqiqot davomida mumtoz va zamonaviy adabiyot namunalari asosida ayol obrazining ijtimoiy, estetik va psixologik xususiyatlari tahlil qilindi. Sharq adabiyotida ayol asosan ma'naviy poklik, sadoqat va go'zallik timsoli sifatida tasvirlangan. G'arb adabiyotida esa ayol obrazining individualligi va ijtimoiy faolligi bosqichma-bosqich rivojlangan. Zamonaviy adabiyotda ayol obrazi mustaqil va teng huquqli shaxs sifatida aks ettirilmoqda. Tadqiqot natijalari ayol obrazining evolyutsiyasi jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Mazkur maqola adabiyotda ayol obrazining rivojlanish qonuniyatlarini ilmiy asosda ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *ayol obrazi, Sharq adabiyoti, G'arb adabiyoti, gender, adabiyotshunoslik, transformatsiya, badiiy obraz, qiyosiy tahlil*

Annotation: *This article examines the transformation of female representation in Eastern and Western literature through comparative analysis. The study analyzes classical and modern literary works to identify social, aesthetic, and psychological characteristics of female images. In Eastern literature, women are portrayed as symbols of spiritual purity, loyalty, and beauty. In Western literature, female characters gradually develop independence and social activity. Modern literature presents women as equal and independent individuals. The transformation of female representation is closely related to social and cultural development. This research highlights the scientific significance of studying women's evolution in literature.*

Keywords: *female image, Eastern literature, Western literature, gender, literary studies, transformation, artistic image, comparative analysis*

Аннотация: *В данной статье исследуется трансформация женского образа в восточной и западной литературе на основе сравнительного анализа. Рассматриваются классические и современные литературные произведения с точки зрения социальных, эстетических и психологических особенностей женских образов. В восточной литературе женщина изображается как символ духовной чистоты и верности. В западной литературе женский образ постепенно приобретает самостоятельность и социальную активность. Современная литература представляет женщину как равноправную личность. Трансформация женского*

образа связана с развитием общества. Исследование раскрывает научное значение изучения женского образа в литературе.

Ключевые слова: женский образ, восточная литература, западная литература, гендер, литературоведение, трансформация, художественный образ, сравнительный анализ

Kirish

Adabiyot insoniyat tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy hayotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u jamiyatda yuz berayotgan tarixiy, ijtimoiy va ma'naviy jarayonlarni badiiy obrazlar orqali aks ettiradi. Adabiy asarlarda inson obrazi markaziy o'rinni egallaydi va bu obraz orqali muallif o'z davrining ijtimoiy muammolari, qadriyatlari va dunyoqarashini ifodalaydi. Ayniqsa, ayol obrazi adabiyotda muhim estetik va ijtimoiy kategoriya sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ayol obrazi orqali jamiyatning ma'naviy darajasi, ijtimoiy munosabatlari va gender qarashlari o'z aksini topadi.

Tarixiy taraqqiyot jarayonida ayol obrazining talqini turli davr va madaniyatlarda o'zgarib borgan. Xususan, Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining shakllanishi va rivojlanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Sharq adabiyotida ayol obrazi ko'proq ma'naviy poklik, sadoqat, iffat va go'zallik timsoli sifatida idealizatsiya qilingan bo'lsa, G'arb adabiyotida ayol obrazining psixologik individualligi, ijtimoiy faolligi va shaxsiy erkinligi masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Bu farqlar Sharq va G'arb jamiyatlarining ijtimoiy tuzilishi, madaniy qadriyatlari va tarixiy rivojlanish xususiyatlari bilan bog'liqdir.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy adabiyotshunoslikda gender yondashuvi asosida ayol obrazining evolyutsiyasini o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda jamiyatda ayollarning ijtimoiy mavqeining oshishi, gender tengligi g'oyalarining rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi adabiyotda ham ayol obrazining yangi talqinlarini yuzaga keltirmoqda. Shu sababli Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining tarixiy rivojlanishini qiyosiy tahlil qilish nafaqat adabiyotshunoslik, balki ijtimoiy va madaniy tadqiqotlar uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Shuningdek, mazkur mavzu adabiyotning jamiyat bilan uzviy bog'liqligini, badiiy obrazlarning ijtimoiy jarayonlar ta'sirida shakllanishini va adabiyot orqali jamiyatlardagi gender qarashlarning aks etishini ilmiy asosda tushuntirish imkonini beradi. Ayol obrazining transformatsiyasini o'rganish orqali turli davrlarda ayollarning jamiyatlardagi o'rni, huquqlari va ijtimoiy roli qanday o'zgarganini aniqlash mumkin.

Mazkur tadqiqotning maqsadi Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining tarixiy transformatsiyasini qiyosiy va ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- Sharq mumtoz adabiyotida ayol obrazining badiiy va ijtimoiy xususiyatlarini aniqlash;
- G'arb adabiyotida ayol obrazining tarixiy rivojlanish bosqichlarini ilmiy tahlil qilish;
- Zamonaviy Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining yangi talqinlarini o'rganish;

- Ayol obrazining transformatsiyasiga ta'sir etuvchi ijtimoiy, madaniy va tarixiy omillarni aniqlash;
- Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining o'xshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilish.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining transformatsiyasi gender yondashuvi asosida qiyosiy tarzda tahlil qilinadi hamda ayol obrazining evolyutsiyasi ijtimoiy va madaniy jarayonlar bilan uzviy bog'liqlikda o'rganiladi.

Sharq adabiyotida ayol obrazining estetik va ma'naviy talqini

Sharq adabiyotida ayol obrazi qadimdan badiiy-estetik ideal va ma'naviy mukammallik timsoli sifatida shakllangan. Bu holat Sharq falsafasi, diniy qarashlari va ijtimoiy qadriyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Sharq mumtoz adabiyotida ayol obrazi ko'pincha sadoqat, sabr, iffat, go'zallik va ruhiy poklik kabi fazilatlar bilan tavsiflangan. Bunday yondashuv ayolni jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida talqin qilishga asoslangan [1].

Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida Shirin obrazi Sharq adabiyotidagi mukammal ayol obrazining yorqin namunasi hisoblanadi. Shirin nafaqat go'zallik timsoli, balki aql-zakovat, mustaqil fikrlash va qat'iyatlilik xususiyatlariga ega shaxs sifatida tasvirlangan. U voqealar rivojiga faol ta'sir ko'rsatadi va bu orqali ayol obrazining faqat passiv estetik obyekt emas, balki faol subyekt sifatida ham talqin qilinishini ko'rsatadi [1].

Shuningdek, Nizomiy Ganjaviyning "Layli va Majnun" asarida Layli obrazi Sharq ayolining ma'naviy barkamolligi va sadoqat ramzi sifatida tasvirlangan. Layli o'z sevgisiga sodiq qolishi orqali nafaqat sevgi timsoli, balki ruhiy mustahkamlik va ichki barqarorlik namunasi sifatida gavdalanadi [2]. Bu esa Sharq adabiyotida ayol obrazining ichki dunyosiga katta e'tibor qaratilganini ko'rsatadi.

Sharq tasavvuf adabiyotida esa ayol obrazi yanada ramziy ma'noga ega bo'lib, u ilohiy go'zallik va komillik timsoli sifatida talqin etilgan. Bu holat ayol obrazining nafaqat ijtimoiy, balki falsafiy va metafizik mazmun kasb etganini ko'rsatadi.

G'arb adabiyotida ayol obrazining psixologik va ijtimoiy evolyutsiyasi

G'arb adabiyotida ayol obrazining shakllanishi va rivojlanishi ijtimoiy va tarixiy o'zgarishlar bilan bevosita bog'liqdir. Qadimgi yunon adabiyotida ayol obrazi ko'pincha tragik xarakterga ega bo'lgan. Evripidning "Medea" tragediyasida Medea obrazi murakkab psixologik xarakterga ega bo'lib, uning ichki kechinmalari, hissiy ziddiyatlari va ijtimoiy qarama-qarshiliklari chuqur tasvirlangan. Medea obrazi orqali ayolning hissiy dunyosi va shaxsiy dramasi ochib berilgan [3].

XIX asr G'arb adabiyotida ayol obrazining yangi bosqichi shakllandi. Bu davrda ayol obrazining individualligi, mustaqilligi va ijtimoiy faolligi kuchaydi. Charlotte Brontening "Jane Eyre" romanida bosh qahramon ayol o'z huquqlari va shaxsiy erkinligi uchun kurashuvchi shaxs sifatida tasvirlangan. Jane Eyre obrazi orqali ayolning shaxs sifatida shakllanishi, uning ichki dunyosi va ijtimoiy mavqei aniqlash jarayoni aks ettirilgan [4].

Lev Tolstoyning “Anna Karenina” romanida esa ayol obrazining psixologik murakkabligi va ijtimoiy ziddiyatlari realistik tarzda tasvirlangan. Anna obrazi orqali jamiyatning qat’iy me’yorlari va shaxsiy erkinlik o’rtasidagi konflikt ochib berilgan. Bu asar G‘arb adabiyotida ayol obrazining chuqur psixologik tahlil qilinganini ko’rsatadi [5].

G‘arb adabiyotida ayol obrazining evolyutsiyasi jamiyatda ayollarning ijtimoiy mavqeining oshishi va gender tengligi g‘oyalarining rivojlanishi bilan bog‘liq.

Zamonaviy Sharq va G‘arb adabiyotida ayol obrazining transformatsiyasi

XX va XXI asr adabiyotida ayol obrazining talqinida tub o‘zgarishlar yuz berdi. Zamonaviy adabiyotda ayol obrazi mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol va intellektual shaxs sifatida tasvirlanmoqda. Bu jarayon jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy va madaniy o‘zgarishlar bilan bog‘liq.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida ayol obrazi yangi ijtimoiy mazmun kasb etdi. Ayol obrazining faqat oila doirasidagi roli emas, balki jamiyatning turli sohalaridagi faoliyati ham tasvirlana boshladi. Bu esa ayollarning ijtimoiy mavqeining oshib borayotganini ko’rsatadi.

G‘arb adabiyotida esa feministik adabiyotning rivojlanishi ayol obrazining yangi talqinini shakllantirdi. Simone de Beauvoir o‘zining “The Second Sex” asarida ayolning jamiyatdagi o‘rni ijtimoiy konstruktsiya ekanligini ilmiy asosda tahlil qilgan [6]. Bu yondashuv ayol obrazini yangi ilmiy nuqtai nazardan o‘rganishga asos bo‘ldi.

Zamonaviy adabiyotda ayol obrazining quyidagi xususiyatlari shakllangan:

- ijtimoiy va iqtisodiy mustaqillik;
- shaxsiy erkinlik va individuallik;
- psixologik chuqurlik;
- gender tengligi g‘oyalarining aks etishi;
- jamiyat hayotida faol ishtirok etish.

Bu jarayon ayol obrazining passiv estetik obrazdan faol ijtimoiy subyektga aylanganini ko’rsatadi.

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, Sharq va G‘arb adabiyotida ayol obrazi tarixiy taraqqiyot jarayonida sezilarli transformatsiyani boshdan kechirgan va bu jarayon jamiyatning ijtimoiy, madaniy hamda ma’naviy rivojlanishi bilan bevosita bog‘liqdir. Sharq mumtoz adabiyotida ayol obrazi asosan ma’naviy poklik, sadoqat, sabr va go‘zallik timsoli sifatida idealizatsiya qilingan bo‘lib, u ko‘proq estetik va axloqiy mukammallik namunasi sifatida tasvirlangan. Bu esa Sharq adabiyotida ayol obrazining ma’naviy va ramziy ahamiyati yuqori ekanligini ko’rsatadi.

G‘arb adabiyotida esa ayol obrazining shakllanishi va rivojlanishi yanada murakkab va dinamik xarakterga ega bo‘lib, unda ayolning psixologik holati, ijtimoiy mavqei va shaxsiy erkinligi masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Ayniqsa, XIX–XX asr adabiyotida ayol obrazining individualligi, mustaqilligi va ijtimoiy faolligi kuchaygani kuzatiladi. Bu jarayon G‘arb jamiyatida ayollarning huquqiy va ijtimoiy mavqeining oshishi bilan uzviy bog‘liqdir.

Zamonaviy Sharq va G‘arb adabiyotida ayol obrazi yangi mazmun kasb etib, u mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol va intellektual shaxs sifatida tasvirlanmoqda. Ayol obrazi endilikda

faqat estetik yoki oilaviy rol bilan cheklanib qolmay, balki jamiyatning turli sohalarida faol ishtirok etuvchi ijtimoiy subyekt sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa gender tengligi g'oyalarining rivojlanishi va jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlarning adabiyotga bevosita ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Sharq va G'arb adabiyotida ayol obrazining rivojlanish yo'nalishlari turlicha bo'lishiga qaramay, zamonaviy davrga kelib ular o'rtasidagi farqlar asta-sekin kamayib bormoqda. Har ikkala adabiyotda ham ayol obrazi mustaqil, faol va jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutuvchi shaxs sifatida talqin etilmoqda.

Mazkur tadqiqot natijalari adabiyotda ayol obrazining evolyutsiyasini ilmiy asosda tushunishga yordam beradi hamda adabiyotshunoslikda gender yondashuvi asosida yangi ilmiy tadqiqotlar olib borish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu tadqiqot natijalari Sharq va G'arb adabiyotini qiyosiy o'rganishda, adabiy obrazlar evolyutsiyasini tahlil qilishda va zamonaviy adabiyotda ayol obrazining o'rnini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Makhmudov I.M. Methods of enhancing speaking skills of students through story based learning. Modern American Journal of Linguistics, Education , and Pedagogy. Volume 01, Issue 03, June, 2025. 943-950p
2. Shamsitdin o'g'li J. I. Modern problems of linguistics in the context of globalization //INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY. – 2026. – T. 3. – №. 1. – C. 22-23.
3. Navoi A. Xamsa. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2011. – 640 b.
4. Nizomiy Ganjaviy. Layli va Majnun. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2015. – 320 b.
5. Euripides. Medea. – London: Penguin Classics, 2003. – 128 p.
6. Brontë C. Jane Eyre. – London: Smith, Elder & Co, 1847. – 532 p.
7. Tolstoy L.N. Anna Karenina. – Moscow: Eksmo, 2014. – 864 p.
8. Beauvoir S. The Second Sex. – New York: Vintage Books, 2011. – 800 p.